

EDOUARD DE JONGHE, 1878-1950

Wegbereider voor koloniale instellingen en administratie

ANDREA SCHAMPAERT *

DE PERIODE 1908-1960 KAN MEN BESCHOUWEN ALS DE BLINDE VLEK BINNEN HET ONDERZOEK NAAR DE BELGISCHE KOLONIALE GESCHIEDENIS. DE AANDACHT GING TOT NU TOE VOORNAMELIJK UIT NAAR EEN AANTAL SCHARNIERMOMENTEN ZOALS DE VERWERVING VAN CONGO DOOR LEOPOLD II IN 1885, DE OVERNAME VAN DE KOLONIE DOOR DE BELGISCHE STAAT IN 1908 EN DE ONAFHANKELIJKHEIDSSRIJD IN 1960. DE TIJDSPANNE DIE ZICH TUSSEN DEZE MOMENTEN BEVINDT, IS NOG GROTENDEELS ONAANGEROERD. HEEL WAT INTERESSANTE PERSOONLIJKHEDEN EN BELANGWEKKENDE GEBEURTENISSEN WERDEN NOG NIET BESTUDEERD. HIERTOE BEHOORT EDOUARD DE JONGHE. ALS ETNOGRAAF, HOGLERAAR IN HET KOLONIAAL ONDERWIJS EN AMBTENAAR OP HET MINISTERIE VAN KOLONIËN STOND HIJ MEDE AAN DE WIEG VAN DE UITBOUW VAN DE INFRASTRUCTUUR VOOR DE BELGISCHE KOLONIE. IN DIT ARTIKEL GA IK OP ZOEK NAAR DE RELATIE TUSSEN DEZE DIVERSE ‘BEROEPSDOMEINEN’ EN TRACHT IK TE ACHTERHALEN HOE DE JONGHE ERIN SLAAGDE OM TOT AAN HET EINDE VAN ZIJN LEVEN ZIJN INVLOED TE DOEN GELDEN, ONDANKS ZIJN HARDNEKKIG VASTHOUDEN AAN EERDER ACHTERHAALDE DENKBEELDEN ¹.

I. Beloftevol etnograaf en gedreven Leuven hoogleraar

Met de erkenning van Congo als persoonlijk bezit van de koning op de Conferentie van Berlijn in 1885, ging de ultieme droom van Leopold II in vervulling. Het verlangen van de koning naar een eigen kolonie werd gevoed door een politieke en een economische ambitie. Het verwerven van een kolonie, tachtig keer groter dan het moederland, zou immers enerzijds door andere Europese landen gezien worden als een bevestiging van de macht van België en haar monarchie en anderzijds zouden de natuurlijke rijkdommen van de kolonie het moederland alleen maar welvaart brengen. De verwerving van Congo had echter niet enkel met die ambities te maken, maar ook met een duidelijke – vanaf 1885 merkbare – wetenschappelijke interesse voor dit uitgestrekte, ‘onaangetaste’ land.

Aanvankelijk voerde de fysieke antropologie de boventoon in het wetenschappelijk discours over Congo ². Deze wetenschap – waarvan men het bestaan moet inbedden in het pessimistische discours rond de degeneratie van bepaalde bevolkingsgroepen in het *Fin de Siècle* – trachtte aan de hand van antropometrische methodes volkeren onder te verdelen in verschillende rastypes zoals het Arische ras (blond, blauwogig en groot), het Keltische ras (rondhoofdig, bruine haren, grijze of bruine ogen en met

1 Mijn dank gaat uit naar Prof. dr. Jo Tollebeek, Prof. dr. Kaat Wils, Ruben Mantels en Raf De Bont voor hun opbouwende commentaar en inspirerende ideeën.

2 MAARTEN COUTTENIER, *Congo tentoongesteld. Een geschiedenis van de Belgische antropologie en het museum van Tervuren 1882-1925*, Leuven, 2005, p. 17-22.

middelmatig gestalte) of het Middellandse ras (donkere ogen, donker haar en korte gestalte). Vanuit een verlangen naar wetenschappelijke objectiviteit hanteerden fysieke antropologen schedelmetingen, oogholtemetingen, neusmetingen en dergelijke meer om volkeren binnen een bepaald rastype te kunnen plaatsen. De interpretatie van de resultaten, die bijvoorbeeld uitwezen of een bepaalde bevolkingsgroep dolichocefalen (langschedeligen) of brachycefalen (kortschedeligen) waren en dus binnen het ene of andere type behoorden, was vaak afhankelijk van de nationaliteit van de auteur of wetenschapper in kwestie ³.

Ook in België, waar de fysieke antropologie vanaf 1882 haar institutionele erkenning vond in de oprichting van de *Société d'anthropologie de Bruxelles* (SAB) – een vereniging die voornamelijk rekruteerde uit vrijzinnige kringen van natuurwetenschappers, historici en artsen van de Brusselse universiteit –, was dit van toepassing ⁴. Misschien nog niet zo zeer bij de pioniers van dit instituut, zoals de geschiedkundige en politicus Léon Vanderkindere, die een eerder gematigd discours voerde over de verschillen tussen Vlamingen en Walen. De tweede generatie fysieke antropologen daarentegen, waaronder de artsen Victor Jacques en Emile Houzé, waren veel radicaler in hun uitspraken en spraken onder andere over de intellectuele en fysieke inferioriteit van de Vlamingen ten opzichte van de Walen ⁵. De interesse van deze fysieke antropologen zou echter vanaf de erkenning van de *État indépendant du Congo* niet enkel beperkt blijven tot het eigen land, maar zich ook uitbreiden naar de bevolking van de kolonie. Ook in Congo trachtte men via craniometrie en andere methodes de bevolking op te delen in diverse types. De fysieke antropologie slaagde hier echter niet in haar opzet: men bleek niet in staat een gedegen onderscheid te maken tussen de diverse rassen. Dit leidde tot een toenemende twijfel aan de geloofwaardigheid van de resultaten van de fysieke antropologie ⁶. Deze inhoudelijke ‘crisis’ ging daarenboven nog gepaard met de steeds groeiende belangstelling voor een concurrerende, nieuwe wetenschap: de koloniale etnografie.

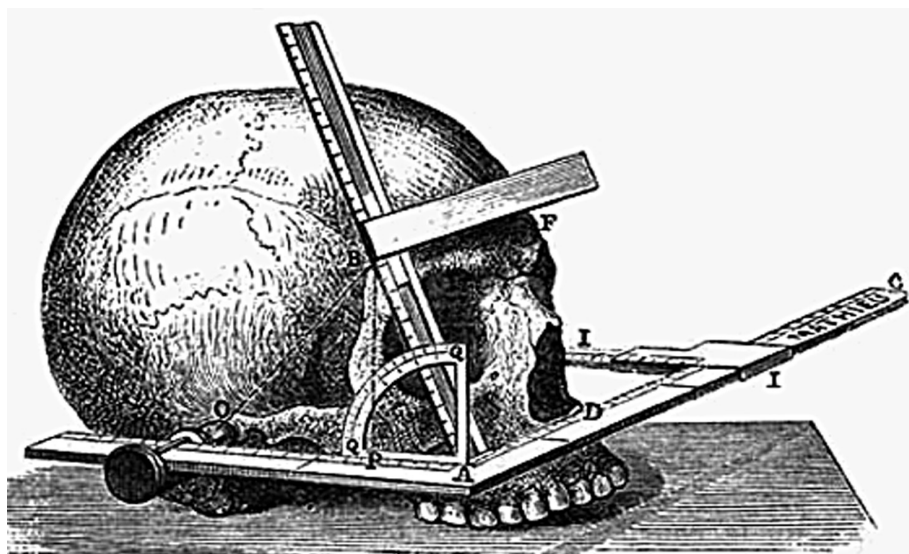
In tegenstelling tot de fysieke antropologie was het studieobject van deze nieuwe wetenschap niet in de eerste plaats de menselijke autonomie en evolutie, maar wel diens materiële cultuur. Haar doel was het verzamelen van zoveel mogelijk etnografica: dus niet natuur, maar cultuur primeerde bij de koloniale etnografie. Niet enkel het onderzoeksobject, maar ook de methode van deze koloniale etnografie verschilde sterk van die van de fysieke antropologie. Het verwerven van informatie over de Congolese bevolking gebeurde niet langer via allerlei metingen, maar via zorgvuldig opgestelde

3 RAF DE BONT, *Van literaire avant-garde tot raswetenschap. Gustaaf Schamelhout (1869-1944)* – Koninklijke Vlaamse Academie van België voor Kunsten en Wetenschappen, Brussel, 2002, p. 194-202.

4 KAAAT WILS, ‘De Sociologie’, in R. HALLEUX e.a. (ed.), *Geschiedenis van de wetenschappen in België 1815-2000* (2dln.), Brussel, 2001, p. 311.

5 RAF DE BONT, *Van literaire avant-garde tot raswetenschap...*, p. 208-210.

6 MAARTEN COUTTENIER, *Congo tentoongesteld...*, p. 78-79.



- Craniometer, zoals die werd gebruikt door Paul Broca, grondlegger van de fysieke antropologie om schedels naar vorm in te delen.
(Foto antiquescientifica.com)

vragenlijsten die peilden naar diverse facetten van de Congolese samenleving. Aanvankelijk won de koloniale etnografie maar moeizaam terrein op de fysieke antropologie omwille van het ontbreken van een officieel instituut en omwille van ernstige onenigheid omtrent het exacte onderwerp en de te hanteren methode van de etnografie⁷. De definitieve doorbraak van de koloniale etnografie kwam er pas na het ‘gedeeltelijk’ verlies aan vertrouwen in de fysieke antropologie.

Edouard De Jonghe geraakte gefascineerd door deze nieuwe wetenschap tijdens zijn studiereizen in Duitsland en Frankrijk. Hij was op 4 september 1878 in Grimbergen geboren en deed studies in de klassieke filologie en de geschiedenis aan de Leuvense universiteit. Direct na het beëindigen van zijn studies won hij in 1904 zowel het universitaire concours van de meest beloftevolle student als het concours voor de reisbeurzen dat “*spécialement versé dans les questions d’anthropologie ethnographique*”⁸. Met deze beurzen reisde hij naar Berlijn en naar Parijs. In Berlijn volgde hij drie semesters

⁷ *Idem*, p. 115.

⁸ “Discours prononcé au grand auditoire du Collège du Pape Adrien VI, le 20 octobre 1908, jours de l’ouverture des cours, après la messe du Saint-Esprit, par Mgr. Hebbelynck (...)” (*Annuaire de l’Université de Louvain* 73, Leuven, 1909, p. VI).

lang een aantal vakken aan de universiteit – waaronder *Het kostuum in de Griekse kunst*, *De geschiedenis van de ontdekkingen in Mexico* en *De geschiedenis van antieke, Mexicaanse culturen* – en werkte hij daarnaast in het Etnografisch Museum. In dit museum kwam De Jonghe voor het eerst in contact met etnografica uit verschillende delen van de wereld en leerde hij eveneens verschillende methodes van verzamelen en bewaren kennen⁹. Vermoedelijk geraakte De Jonghe hier overtuigd van de grote waarde van een dergelijke verzameling etnografica ter ondersteuning van de studie in de etnografie. De impact van deze Berlijnse periode zou onder andere blijken uit verwijzingen naar ideeën van Duitse antropologen in zijn artikels¹⁰. Zo blijkt de invloed van het Duits ideeëngoed van het diffusionisme – waarin men de gelijkenissen tussen gebruiksvoorwerpen van diverse naburige volkeren onderzoekt om zo tot een historische reconstructie van onderlinge contacten en migraties te komen – duidelijk in zijn later artikel over het onderwerp en de methode van de etnologie¹¹.

Buiten een verblijf in Berlijn, bracht De Jonghe ook een periode door in Parijs, waar hij les volgde aan diverse instituten waaronder de *École pratique des hautes études*. Aan dit instituut kreeg De Jonghe les van de Franse etnoloog Marcel Mauss, ook wel de ‘vader van de Franse etnologie’ genoemd. Deze neef van Emile Durkheim beklemtoonde het gegeven dat alle sociale verschijnselen in hun totaliteit moeten beschouwd worden: een sociaal verschijnsel bestaat immers uit een juridische, morele, economische, religieuze en nog zovele andere aspecten¹². Gedurende zijn periode in Parijs kreeg De Jonghe les van Mauss over de *Religieuze geschiedenis van primitieve volkeren*, hiervan getuigt een schoolschrift van De Jonghe waar de naam van Mauss als lesgever op de kaft prijkt¹³. Van Mauss leerde De Jonghe onder andere het belang van het in acht nemen van diverse aspecten bij het bestuderen van het geheel van een cultuur – namelijk niet enkel materiële voorwerpen, maar ook rituelen, morele vraagstukken, natuurlijke omgeving en dergelijke meer moeten onderzocht worden – en het onderscheid tussen etnografie en etnologie. De etnografie vormde eigenlijk de voorbereiding op de etnologie en legde zich toe op het verzamelen en beschrijven van de materiële cultuur van een volk. De etnologie start dan op het ogenblik waarop men alle etnografische bevindingen kan

9 OCTAVE LOUWERS, “Edouard De Jonghe”, in *Institut royal colonial belge. Bulletin des Séances*, dl. XXI, 1950, p. 116.

10 De term ‘antropologen’ moet hier verstaan worden binnen de brede definitie van deze wetenschap als een ‘*Gesamtwissenschaft*’, waarbij antropologen verschillende wetenschappelijke benaderingen op het perspectief van de mensheid combineerden. Met de term antropologie wordt hier dus niet verwezen naar de ‘bepaktere’ invulling van de wetenschap door de fysieke antropologen. Voor meer informatie over o.a. het diffusionisme, zie: MAARTEN COUTTENIER, *Congo tentoongesteld...*, p. 210-213 en 294-301.

11 ÉDOUARD DE JONGHE, “L’ethnologie, son objet, sa méthode”, in *Congo. Revue générale de la colonie belge*, dec. (1920), p. 279-303.

12 “Marcel Mauss”, in *Encyclopedia of World Biography*, Dl. X, Detroit, 1998, p. 352; MARCEL FOURNIER, *Marcel Mauss*, Parijs, 1994.

13 Schoolschrift van Edouard De Jonghe met aantekeningen, 1904 (Archief Kadoc, *Fonds Natalis De Cleene-Edouard De Jonghe*, nr. 362).

gebruiken om vergelijkingen te maken tussen verschillende volkeren en zodoende tot een synthese te komen. In de praktijk zou De Jonghe de termen etnografie en etnologie echter heel vaak als synoniem gebruiken ¹⁴.

Zijn verblijf in het buitenland zou beslissend blijken voor zijn verdere carrière. Bij zijn terugkeer in België – in 1905 – sloeg De Jonghe definitief het pad van de koloniale etnografie in. Hij verkondigde de ideeën en kennis die hij had opgedaan in het buitenland op het *Congrès international d'expansion économique mondiale* te Bergen. Op dit congres zou een stevige stimulans worden gegeven aan de uitwerking en institutionalisering van een etnografische en sociologische beweging. De Jonghe gaf er een lezing waarin hij het belang van de opname van het vak etnografie binnen de universitaire curricula bepleitte ¹⁵. Hij was rotsvast overtuigd van de grote voordelen die deze introductie zou opleveren aan de koloniale expansie. Door een beter begrip van de beschaving en de cultuur van de Congolezen, zouden missionarissen, officieren en ambtenaren die naar de kolonie werden gezonden doelgericht kunnen handelen. De Jonghe stelde meteen een mogelijke organisatie van het etnografische onderwijs binnen de universiteiten voor. Hij pleitte voor een opname van het vak in de Faculteit van de Letteren en Wijsbegeerte omwille van de verwantschap met disciplines als geschiedenis en linguïstiek. Deze beklemtoning van de interdisciplinariteit van de etnologie was iets wat ook bij Marcel Mauss kon worden teruggevonden. De integratie van de etnografie binnen de Faculteit van de Letteren en Wijsbegeerte was echter maar één stap in de richting van datgene wat Edouard De Jonghe eigenlijk wilde bereiken, namelijk de oprichting van een volwaardige studierichting etnografie. Reeds in Bergen stelde hij de mogelijke organisatie van deze studierichting voor, waarbij hij zich steeds liet inspireren en verwees naar de situatie in het Franse of Duitse etnografische onderwijs.

Met zijn drang naar institutionalisering en organisatie paste Edouard De Jonghe perfect binnen de inzichten en vaststellingen waartoe men op het congres van Bergen was gekomen. Eén van de besluiten van dit congres was dat iedere persoon die een koloniale carrière wilde opbouwen er baat bij had om een zekere initiatie te krijgen in de etnografie. Een ander congresbesluit – dat eveneens organisatorisch van aard was – was dat er dringend nood was aan een instituut dat zich op internationaal vlak zou bezighouden met het verzamelen van wetenschappelijke documentatie over de sociale organisatie en de zeden en gebruiken van verschillende ‘primitieve’ volkeren ¹⁶. De jurist, socioloog en

¹⁴ In een aantal publicaties maakt De Jonghe weliswaar een onderscheid tussen de etnografie en etnologie. Omdat hij echter nooit aan etnologie heeft gedaan, zal ik in dit artikel ook enkel het begrip etnografie hanteren, tenzij het begrip etnologie gebruikt wordt in de expliciete betekenis van synthese.

¹⁵ ÉDOUARD DE JONGHE, “La place de l’ethnographie dans les études universitaires”, in *Congrès international d’expansion économique mondiale, Section V – Expansion civilisatrice vers les pays neufs V*, Bergen, 1905, p. 1-10.

¹⁶ CYRIEL VAN OVERBERGH en EDOUARD DE JONGHE, “Les Bangala. État indépendant du Congo”, in *Collection de monographies ethnographiques*, Dl. I, Brussel, 1907, p. VII-XV.



• Edouard De Jonghe.
(Foto uit *Institut royal colonial belge, Bulletin des séances, XXI, 1950, p. 95*)

christen-democraat Cyriel Van Overbergh – op dat ogenblik directeur-generaal van de afdeling hoger onderwijs, wetenschappen en letterkunde op het ministerie van Kunsten en Wetenschappen – nam het voortouw in de oprichting van een dergelijk instituut. Hij richtte in de lente van 1906 het *Bureau international d'ethnographie* (BIE) op, dat als algemene doelstelling het maken van vergelijkende studies over 'primitieve' volkeren had. De Jonghe die ondertussen een zeer goede indruk had gemaakt op een aantal prominente figuren – waaronder de toekomstige, katholieke minister van Koloniën, Jules Renkin – werd gevraagd om te komen werken op het Bureau, waar hij na een aantal maanden van succesvolle initiatie werd gepromoveerd tot '*chef du Bureau*'.

Om haar algemene doelstelling van een vergelijkende studie van primitieve volkeren te realiseren, werkte het BIE met een vragenlijst die reeds eerder werd opgesteld door de *Société belge de Sociologie*. Deze vereniging werd in 1899 door Cyriel Van Overbergh opgericht om binnen katholieke kringen aan empirisch onderzoek in de sociologie te kunnen doen. Van Overbergh werkte binnen dit instituut samen met de Luikse hoogleraar etnografie Joseph Halkin aan een grootschalige etnografische enquête die van verschillende bevolkingsgroepen in Congo zou worden afgenomen. Het doel van deze bevraging was te komen tot een reeks monografieën die als werkinstrument dienden bij de evangelisatie door de missionarissen¹⁷. Het lijkt er sterk op dat het BIE dit werk gewoon heeft voortgezet, maar dan niet uitsluitend ter ondersteuning van missionarissen, maar van allen die naar de kolonie trokken. Deze vragenlijst werd door het BIE opgestuurd naar missionarissen en ambtenaren in de kolonie. De informatie die men van deze personen kreeg, werd – samen met bibliografische verwijzingen – op verwijderbare fiches gezet die men steeds kon aanpassen aan de nieuwste ontdekkingen. De Jonghe introduceerde het idee om deze fiches aan te vullen met bibliografische

¹⁷ KAAT WILS, "De sociologie...", p. 320.

verwijzingen naar reeds bestaande literatuur¹⁸. Het resultaat van de werkzaamheden van het Bureau waren een tiental monografieën over verschillende Centraal-Afrikaanse bevolkingsgroepen.

Deze monografieën werden door Cyriel Van Overbergh en Edouard De Jonghe bestempeld als realisaties op het terrein van de beschrijvende sociologie, een veld waarop Van Overbergh actief was¹⁹. Gedurende zijn jaren bij het Bureau – onder invloed van Van Overbergh – kreeg De Jonghes etnografisch gedachtegoed geleidelijk aan vorm. In de latere periodes van zijn leven blijkt ook zeer duidelijk dat De Jonghe nooit echt van het beschrijvende kon los komen. In 1908 verliet De Jonghe het BIE. Volgens Octave Louwers, een tijdgenoot van De Jonghe, zou Jules Renkin aan Van Overbergh hebben gevraagd om De Jonghe te laten gaan zodat hij hem kon inlijven in het Ministerie van Koloniën²⁰. Het BIE bleef werkzaam tot aan de vooravond van de Eerste Wereldoorlog. De werkzaamheden werden pas hernomen in 1929 toen de collectie werd geschonken aan het museum van Tervuren, dat moest beloven het werk van het BIE te zullen voortzetten.

Wanneer men de volledige carrière van Edouard De Jonghe overschouwt, bemerkt men dat de vorming van diens etnografische ideeëngoed zich grotendeels situeert in de beginperiode van zijn loopbaan. Vanaf 1908 ziet men duidelijk dat zijn focus eerder naar andere aspecten – die eerder institutioneel dan wetenschappelijk van aard zijn – binnen zijn carrière uitgaat. Zijn ‘nieuwe’ functies en het netwerk dat De Jonghe gedurende zijn periode in het BIE had opgebouwd – onder andere tot stand gekomen via de vragenlijsten die werden opgestuurd naar de contactpersonen in Congo –, stelden De Jonghe ook wel in staat zich te focussen op de institutionele omkadering van de etnografie. Na zijn vertrek bij het BIE – dat als de springplank voor zijn carrière kan worden beschouwd – in 1908 werd De Jonghe privé-secretaris van de minister van Koloniën, Jules Renkin. Dit betekende dat hij mede aan het begin stond van de uitwerking van een volledig nieuwe politieke structuur voor de kolonie. Naast deze ambtelijke functie zou De Jonghe vanaf 1908 ook aangeworven worden als hoogleraar aan de Leuvense School voor Handels-, Consulaire- en Koloniale Wetenschappen (De Handelshogeschool), waar hij fysieke geografie en etnografie van Congo en later ook nog etnografie en etnologie van Belgisch Congo, inlandse politiek en theorie van de kolonisatie doceerde. Deze Handelshogeschool was in 1897 opgericht als de School voor Handels- en Consulaire Wetenschappen door de jurist Jules Van den Heuvel. De School was van bij aanvang

18 ÉDOUARD DE JONGHE, “Le musée Tervueren et le Bureau d’ethnographie”, in *Congo. Revue générale de la colonie belge*, 1934, p. 239.

19 Van Overbergh zag de sociologie als de synthetische en theoretische wetenschap van de empirisch bestudeerbare sociale fenomenen en schreef zich daarbij in de traditie van Auguste Comte in (KAAT WILS, “De sociologie...”, p. 320).

20 OCTAVE LOUWERS, “Edouard De Jonghe”, in *Institut royal colonial belge. Bulletin des séances*, dl. XXI, 1950, p. 110 (brief van Cyriel Van Overbergh over de carrière van De Jonghe op vraag van Octave Louwers).

verbonden aan de Rechtsfaculteit wat blijkt uit de opname van heel wat vakken in het curriculum van de Handelshogeschool²¹. De concrete aanleiding tot de oprichting van de koloniale sectie was de overname van Congo door de Belgische Staat in 1908. Met deze overname was er immers een grote behoefte aan geschoolde ambtenaren voor de Congolese administratie ontstaan, waarop de Leuvense universiteit met de oprichting van de koloniale sectie handig inspeelde²².

Het is binnen het kader van zijn lessen aan deze School dat Edouard De Jonghe zijn reeds op het congres van Bergen uitgesproken wens tot de oprichting van een Etnografisch Museum kan verwezenlijken. Tijdens zijn verblijf in Berlijn was hij ervan overtuigd geraakt dat een degelijke verzameling etnografica een grote bijdrage konden leveren aan de studie van de etnografie. In 1908 had hij zelf reeds een kleine *Guide pour la récolte des objets ethnographiques* opgestuurd naar zijn contactpersonen in de kolonie²³. Deze gids bevatte informatie over wat op welke manier diende verzameld te worden, waarbij de volledigheid van de collectie en de accurate omschrijving de belangrijkste streefdoelen waren. Met het vooruitzicht van een reis naar Congo – in de hoedanigheid van privésecretaris van Jules Renkin – overtuigde De Jonghe rector Adolphe Hebbelynck en Jules Van den Heuvel van het belang van een dergelijk museum. Zowel de rector als Van den Heuvel stuurden daarop een omzendbrief naar alle missionarissen om deze aan te moedigen voorwerpen te verzamelen die konden dienen voor het universitaire, etnografische museum. Gedurende zijn zes maanden durend verblijf in de kolonie haalde De Jonghe alle voorwerpen op die bij zijn terugkomst de basis vormden voor het museum. In december 1910 vermeldde de museuminventaris reeds meer dan driehonderd voorwerpen. Tot aan het einde van zijn leven kreeg De Jonghe in een continue stroom etnografica toegezonden vanwege zijn diverse contactpersonen in de kolonie.

Met het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog werden alle activiteiten aan de Handelshogeschool en binnen de gehele universiteit stilgelegd. Edouard De Jonghe vertrok – in zijn hoedanigheid van privésecretaris van Jules Renkin – met de regering mee naar Le Havre. Bij zijn terugkeer in Leuven trof hij de gebrandschatte gebouwen van de Handelshogeschool aan. Gelukkig kon de School reeds in 1919 haar intrek nemen in nieuwe gebouwen in de Dekenstraat, waar ook het museum naar werd overgebracht.

21 ERIK BUYST en H. VANDENBORRE, “100 jaar Toegepaste Economische Wetenschappen aan de KU Leuven”, in *Tijdschrift voor Economie en Management*, 43 (1998), 7-8.

22 *Annuaire* 73, p. IV.

23 BERNARD VAN DEN DRIESSCHE, “Histoire des collections”, in *Regard sur les collections africaines. Florilège*, Louvain-la-Neuve, 2000, p. 14.

Edouard De Jonghe zou in de daaropvolgende jaren steeds meer uitgroeien tot de officiële vertegenwoordiger en woordvoerder van deze Koloniale School²⁴. Maar ondanks het gegeven dat De Jonghe de oprichting en het bestaan van deze koloniale sectie wel als een goede stap in de uitbouw van een etnografisch onderwijs zag, was hij toch nog niet tevreden over de feitelijke implementatie van de discipline binnen de universitaire curricula. Hij bleef ijveren voor een opname van de etnografie binnen de programma's van bestaande universitaire richtingen, zoals deze aan de Faculteit van Letteren en Wijsbegeerte, en voor het tot stand komen van een volwaardige opleiding in de etnografie.

Dit streven leidde hem in de zomer van 1921 tot een confrontatie met de Luikse hoogleraar, Charles Fraipont. Deze paleontoloog was een voorstander gebleven van de fysieke antropologie, die sterk aan slagkracht verloren had. Reeds voor de Eerste Wereldoorlog had Fraipont geprobeerd om de antropologie binnen de wetenschapsfaculteit van de Luikse universiteit te introduceren. Hij stuitte hierbij echter op het verzet van de katholieke minister van Kunsten en Wetenschappen, Edouard Descamps. Fraipont probeerde dan maar op een andere manier zijn ideaal te realiseren en slaagde hierin door – met behulp van gelijkgezinden – de *École d'anthropologie* in 1917 op te richten. Alhoewel deze School – die een volledig zelfstandig statuut had – een goede verwezenlijking was, gaf Fraipont zijn origineel doel niet op. Hij stelde een programma op waarin hij duidelijk uiteenzette wat voor soort onderwijs in de antropologie hij wilde organiseren en voor wie dit onderwijs bestemd was²⁵. Dit voorstel werd voorgelegd aan de toenmalige (socialistische) minister van Kunsten en Wetenschappen, Jules Destrée. Daarin werd aan de regering verzocht om binnen de universiteiten en hogescholen een vak antropologie in te richten. Daarnaast moest er een verplicht vak fysieke antropologie voor de doctoraatsstudenten in de wetenschappen of in de geneeskunde worden georganiseerd en moesten de vakken prehistorische archeologie, etnografie en comparatieve etnologie worden opgenomen in het curriculum van de studie etnografie en archeologie en van de studie in de sociale of historische wetenschappen. Destrée was geneigd om het voorstel zijn goedkeuring te geven, maar botste op hevige weerstand vanwege de (katholieke) administratie van het ministerie van Koloniën, waaronder De Jonghe²⁶.

In feite waren er grote gelijkenissen – op organisatorisch vlak – tussen datgene wat Charles Fraipont met zijn programma wilde realiseren en datgene wat Edouard De Jonghe op het vlak van etnografisch onderwijs wilde verwezenlijken. Fraipont pleitte in zijn voorstel ook voor de integratie van vakken als etnografie en comparatieve

24 RUBEN MANTELS, *Geleerd in de tropen. Leuven, Congo & de wetenschap, 1885-1960*, Leuven, 2007, p. 88-93.

25 Nota met voorstel van Charles Fraipont aan de minister van Kunsten en Wetenschappen, 1920 (Universiteitsarchief, *Fonds Ladeuze : Faculté des Sciences*, nr. 89).

26 RAF DE BONT, *Darwins' kleinkinderen : de evolutieleer in België, 1865-1945*, Nijmegen, 2008, p. 383-389.

etnologie wat perfect in lijn van de verlangens van De Jonghe lag. Het waren echter de ideeën en overtuigingen die achter dit voorstel schuilgingen waar De Jonghe en zijn goede vriend en collega van op het ministerie van Koloniën, Théophile Simar, niet mee akkoord gingen. Simar, die een zeer gelijkaardige achtergrond deelde met De Jonghe – hij studeerde ook klassieke filologie in Leuven en werd in 1910 eveneens opgenomen op het ministerie van Koloniën als bibliothecaris – schreef in reactie op het voorstel van Fraipont een uitgebreide nota waarin hij alle bezwaren op een rij zette. Het grootste bezwaar lag voor Simar – en eveneens voor De Jonghe en andere katholieke etnografen – in het gegeven dat de antropologie door Fraipont te zeer biologisch en ‘organicistisch’ benaderd werd. Fraipont, die zich in zijn voorstel expliciet inschreef in navolging van de Franse antropoloog Paul Broca, stelde: “*Il est donc bien entendu que l’étude des sociétés humaines et des manifestations de l’activité physique de l’homme fait partie du cycle des sciences naturelles*”²⁷. In zijn nota reageerde Simar heftig tegen deze visie en de daaraan verbonden connotaties. De antropologie mocht niet beschouwd worden als een aanhangsel van de biologie: de mens mocht niet in de eerste plaats als een dierlijk wezen worden bestudeerd, maar als een rationeel wezen. Ook in de briefwisseling over deze kwestie van De Jonghe met de gerenommeerde Leuvense hoogleraar paleontologie, Henry de Dorlodot, klinkt dezelfde teneur: “*L’homme est un animal, à coup sur. Mais il n’est pas qu’un animal. Il a une âme intelligente et douée de volonté libre*”²⁸.

Edouard De Jonghe had op 15 juni van dat jaar een brief ontvangen van de Leuvense rector Ladeuze met de vraag om contact op te nemen met Henry de Dorlodot om het Luikse plan van Charles Fraipont om een Antropologische School in Leuven op te richten, te onderzoeken. De Jonghe formuleerde aan de Dorlodot de bovenstaande bezwaren en stuurde hem eveneens de nota van Théophile Simar, maar werd teleurgesteld doordat hij in deze Leuvense paleontoloog geen steun vond voor zijn aanklacht²⁹. De Dorlodot stond achter het plan van Fraipont en stelde dat Simar geen benul had over datgene waarover hij schreef. In een reeks brieven tussen de Dorlodot en De Jonghe wordt de kwestie van de Antropologische School al vlug een filosofische discussie over

27 Nota van Fraipont aan minister van Kunsten en Wetenschappen (Archief Kadoc, *Fonds De Cleene-De Jonghe*, nr. 68). Paul Broca (1824-1880) had mede de verzelfstandiging van de antropologie als wetenschappelijke discipline bewerkstelligd in de tweede helft van de negentiende eeuw. Hij introduceerde o.a. als belangrijke vernieuwing de antropometrie die de fysische kwaliteiten van de mens meet. Hij richtte in 1859 de *Société d’anthropologie de Paris* op, wat aanleiding gaf tot de oprichting van de SAB in België. Heel wat wetenschappers van de SAB – waaronder Emile Houzé en Victor Jacques – schreven zich in de traditie van Broca in [Voor de invloed van Broca op de fysieke antropologen van de SAB, zie: LEEN BEYERS, “Rasdenken tussen geneeskunde en natuurwetenschap: Emile Houzé en de Société d’anthropologie de Bruxelles (1882-1921)”, in *Bijdragen en mededelingen betreffende de geschiedenis der Nederlanden*, 114/4 (1999), p. 481-505].

28 Brief van Edouard De Jonghe aan Henry de Dorlodot met in bijlage een artikel van De Jonghe over de relatie tussen antropologie en etnologie, 28.6.1921 (Archief Kadoc, *Fonds De Cleene-De Jonghe*, nr. 68).

29 Brief van De Jonghe aan de Dorlodot in verband met voorstel van Fraipont, 21.6.1921 (Universiteitsarchief, *Fonds De Dorlodot*, nr. 14).



• Missiezusters van de West-Vlaamse Congregatie van Onze-Lieve-Vrouw-ten-Bunderen op weg naar de kolonie met de Congoboot *Anversville II*, 6 oktober 1926.
(Foto www.nieuwsbronnen.com)

de verhouding tussen mens en dier waarin De Jonghe zeer korte, zakelijke antwoorden formuleert; alsof hij de uiteenzettingen van de Dorlodot niet helemaal vat. Uiteindelijk verklaart De Jonghe zich dan ook akkoord met de visie van de Dorlodot, doet hij de hele discussie af als louter een ‘spraakverwarring’ en stelt hij voor om over te gaan tot de organisatie van “*un enseignement ethnologique*”³⁰. Van ‘etnologisch onderwijs’ zou er echter nooit sprake zijn ondanks De Jonghes voorstel tot een compromis aan Ladeuze. Hierin beloofde De Jonghe om zich niet te verzetten tegen de inrichting van een cursus antropologie binnen de wetenschapsfaculteit van de Leuvense universiteit op twee voorwaarden. Allereerst mocht er in deze cursus geen vergelijking worden gemaakt tussen de menselijke en de dierlijke rationaliteit en daarnaast moest er als tegenhanger voor deze cursus in de Faculteit van de Letteren en de Wijsbegeerte een cursus etnologie worden geïmplementeerd³¹.

Edouard De Jonghe haalde zijn slag echter niet thuis en moest toezien hoe er een leerstoel antropologie werd opgericht en hoe het vak antropologie in het programma van het doctoraat in de natuurwetenschappen werd opgenomen vanaf het academiejaar 1923-

³⁰ Brief van De Jonghe aan de Dorlodot, 2.7.1921 (Universiteitsarchief, *Fonds De Dorlodot*, nr. 14).

³¹ RAF DE BONT, *Darwins' kleinkinderen...*, p. 383-389.

1924³². Deze teleurstelling belette echter niet dat De Jonghe gedurende zijn verdere carrière bleef ijveren voor de opname van het etnologisch onderwijs in de universitaire curricula. Hiervan getuigt een ongepubliceerd artikel uit mei 1949 – een aantal maanden voor zijn overlijden – getiteld *L'opportunité de créer un cours d'ethnologie à la Faculté de philosophie et lettres* waarin hij dezelfde argumenten aanhaalt als in zijn lezing op het congres van Bergen³³.

II. Organisatorische successen op het vlak van onderwijs en koloniale administratie

In dezelfde periode waarin Edouard De Jonghe het onderspit had moeten delven inzake de kwestie Charles Fraipont en het antropologisch onderwijs, realiseerde hij wel twee belangrijke projecten. Reeds op zijn eerste reis naar Congo in 1909 had De Jonghe zelf kunnen vaststellen dat de missionarissen in de kolonie niet enkel op evangelisch, maar ook op educatief en wetenschappelijk vlak een belangrijke rol vervulden. Het problematische aan deze situatie was – volgens De Jonghe – dat deze missionarissen nooit een opleiding hadden gekregen die hen grondig voorbereidde op dit (wetenschappelijk) werk in de kolonie. Overtuigd van de grotere en effectievere rol die de missionarissen in hun beschavingswerk zouden kunnen spelen mits een studie die hen daarop goed voorbereidde, ging De Jonghe met de plannen voor de oprichting van een universitair centrum voor missionarissen naar rector Ladeuze³⁴.

Rector Ladeuze was voor de ideeën van Edouard De Jonghe te vinden en startte samen met hem het overleg met Ferdinand Willaert, de voorzitter van het *Comité des supérieurs des missions du Congo*. Het weekprogramma van deze opleiding voor aspirant-missionarissen tot licentiaat in de koloniale wetenschappen bestond uit vakken als Congolese talen, koloniaal recht, etnologie en etnografie van Congo, algemene pedagogie, geschiedenis van de christelijke evangelisatie, etc³⁵. In plaats van een breed opgezette opleiding voor toekomstige missionarissen werd in Leuven een medisch centrum opgericht. Dit was hoofdzakelijk het gevolg van het niet onverdeelde enthousiasme bij alle missiecongregaties en de weerstand van de liberale minster van Koloniën, Louis Franck, die het nut van een brede koloniale opleiding voor missionarissen niet inzag. Franck gaf de voorkeur aan een medische opleiding om zo het tekort aan geneesheren in

32 “Discours d’ouverture de l’exercice 1923-1924, prononcé le 15 octobre 1923 (...) par Mgr. Ladeuze, Recteur Magnifique de l’Université” [*Annuaire de l’Université Catholique de Louvain*], DL LXXX, Leuven (1920-1926), p. 668].

33 Nota met kladversie van een ongepubliceerd artikel Edouard De Jonghe, getiteld *De l’opportunité de créer un cours d’ethnologie à la Faculté de philosophie et lettres*, 5.5.1949 (Archief Kadoc, *Fonds De Cleene-De Jonghe*, nr. 200).

34 Brieven en documenten in verband met het *Centre missionnaire* (Universiteitsarchief, *Fonds Ladeuze*, nr. 16).

35 RUBEN MANTELS, *Geleerd in de tropen...*, p. 60-62.

de kolonie te verhelpen. Ondanks de toegevingen die De Jonghe op dit vlak moest maken, slaagde hij door een ‘slimme’ maatregel erin om de nieuwe opleiding te voorzien van een voldoende aantal studenten. Hij verkreeg namelijk dat er in de militiewet van 1923 een artikel werd opgenomen ten gunste van de leerlingen van het centrum. In dit artikel stond dat alle leerlingen die voor de duur van minimum één jaar een opleiding volgden aan dit nieuwe centrum, werden vrijgesteld van de legerdienst³⁶. In het academiejaar 1923-1924 opende het *Centre universitaire pour la formation d’infirmiers-missionnaires*, of kortweg het *Centre missionnaire*, voor het eerst haar deuren. Met wisselende aantallen studenten doorheen de verschillende daaropvolgende jaren, overleefde dit centrum tot aan de onafhankelijkheid in 1960³⁷.

Edouard De Jonghes grootste verwezenlijking bestaat uit de uitbouw van een onderwijsstructuur voor Congo. Na de Eerste Wereldoorlog was De Jonghe gestaag omhoog geklommen op de ladder van de koloniale administratie. Zo was hij in 1909 gepromoveerd tot “*chef de bureau*” en werd hij in 1919 benoemd tot directeur op het ministerie van Koloniën. Met deze benoeming kwam De Jonghe terecht in de hogere regionen van de centrale koloniale regering in Brussel : aan hem gingen nu nog enkel zes directeurs-generaal en de secretaris-generaal vooraf. Het is in deze hoedanigheid dat De Jonghe werd gevraagd om deel uit te maken van de commissie voor het onderwijs in de kolonie, in juli 1922 door de toenmalige minister van Koloniën Louis Franck opgericht. Deze zogenaamde commissie Franck bestond uit een verzameling van ambtenaren van het ministerie, personen met ervaring in het onderwijs en vertegenwoordigers uit de missies³⁸. De Jonghe vervulde een leidinggevende rol binnen de commissie. Deze commissie Franck was niet het eerste initiatief dat werd genomen voor de organisatie van de onderwijsstructuur in Congo. Reeds voor en zelfs tijdens de Eerste Wereldoorlog was er belangstelling voor het onderwijs in de kolonie. Zo bestonden er al een aantal basisscholen en normaalscholen, ook was er meisjesonderwijs en waren er scholen die in beroepsvoorbereidend onderwijs voorzagen, zoals scholen voor kandidaat-klerken, vroedvrouwen of medische assistenten. Tijdens de Eerste Wereldoorlog was er uit onderhandelingen tussen ambtenaren van het ministerie – die verbleven in Londen – en de missiecongregaties een voorstel voor de onderwijsorganisatie tot stand gekomen. Ondermeer omwille van de oorlog en haar nasleep was het echter niet tot concrete verwezenlijkingen van de plannen gekomen³⁹.

36 Militiewet van 10 maart 1923, minister van Landsverdediging en Koloniën (Universiteitsarchief, *Fonds Ladeuze*, Centre missionnaire, nr. 16).

37 RUBEN MANTELS, “Hooggeleerd apostolaat. De Leuvense universiteit, de missiecongregaties en Congo, 1885-1960”, in *Trajecta. Tijdschrift voor de geschiedenis van het katholieke leven in de Nederlanden*, 15 (2006), p. 210.

38 JAN BRIFFAERTS, *Als Kongo naar de schoolbanken wil... : de onderwijspraktijk in het lager onderwijs in Belgisch Congo (1925-1960)*, Leuven, 2006, p. 21-30.

39 MARC DEPAEPE en LIES VAN ROMPAEY, *In het teken van de bevoogding. De educatieve actie in Belgisch-Kongo (1908-1960)*, Leuven/Apeldoorn, 1995, p. 63-64.



- Belgische missiepaters vanuit Lissabon op weg naar Congo in 1943.
(Foto SOMA nr. 82068 boven en nr. 82070 onder)

Pas in 1922, met de oprichting van de commissie Franck, werd de onderwijskwestie weer opgenomen. De commissie had drie doelstellingen : ten eerste de uitbouw van de onderwijsstructuur in de kolonie, ten tweede de ontwikkeling van een systeem van subsidies en ten derde de bepaling van het karakter van het onderwijs. Wat de structuur en het systeem van subsidies betrof, bouwde men verder op de werk dat reeds onder het mandaat van minister Jules Renkin was verricht. Het karakter van het koloniaal onderwijs moest Congolees zijn : dit betekende dat het onderwijs in de moedertaal van de leerlingen diende te worden gegeven en zoveel mogelijk moest aangepast worden aan de eigen wereld van de Congolezen. Dit was één van de redenen waarom men de samenwerking met de missies wilde bevorderen. De missionarissen waren immers vaak de enigen die de inlandse taal konden spreken en die voldoende vertrouwd waren met de leefwijze van de Congolezen. Een andere reden tot samenwerking met de missies – die vermoedelijk doorslaggevend was voor het ministerie – was dat het financieel veel voordeliger was om samen te werken dan een apart onderwijsnet te moeten opbouwen. De missies hadden immers sinds jaren hun posten geïnstalleerd en waren volledig ingebed in de Congolese samenleving.

In het kader van de werkzaamheden van deze commissie ondernam Edouard De Jonghe – in het jaar 1924-1925 – zijn tweede en laatste reis naar de kolonie. Deze reis was bedoeld om zowel de bestaande onderwijsstructuur te controleren als het voorlopige programma van de commissie Franck te toetsen en te bevragen in het veld. De keuze om De Jonghe naar de kolonie te sturen voor de bevraging was waarschijnlijk strategisch omwille van de vele en goede contacten die hij met verschillende missionarissen had. De Jonghe zou waarschijnlijk de missionarissen gemakkelijker kunnen overtuigen om het voorstel goed te keuren. In zijn reisverslag beschrijft hij nauwgezet de diverse scholen die hij in de verschillende regio's aandeed. Hij noteerde eveneens de besluiten die hij uit zijn reis had getrokken omtrent de bestaande onderwijsstructuren en de positieve en negatieve bemerkingen op de propositie vanwege de missionarissen. Zo waren de missionarissen heel tevreden over het voorgestelde systeem van subsidies, maar beklemtoonden ze dat er geen algemene methodes en lesprogramma's mochten worden opgelegd omwille van de grote diversiteit onder de Congolese volkeren ⁴⁰.

Bij zijn terugkeer in 1925 bracht Edouard De Jonghe verslag uit over zijn bevindingen. Nadat er een compromis was uitgewerkt tussen het ministerie van Koloniën en de missies omtrent de heikele punten, verscheen nog datzelfde jaar een publicatie met de conclusies van de commissie. Dit *Projet d'organisation de l'enseignement libre au Congo belge avec les concours des Sociétés de missions nationales* werd pas tot een concreet onderwijsprogramma omgevormd in 1929. Het programma was voornamelijk gericht op basisscholen waarbij een onderscheid werd gemaakt tussen stedelijke en

⁴⁰ *Rapport de voyage, 22.7.1924-21.1.1925* (Archief Kadoc, *Fonds De Cleene-De Jonghe*, nr. 248).

plattelandsscholen. In de stedelijke scholen werd voorzien in een bijkomende graad voor gemotiveerde leerlingen. Daarnaast stelde het programma van 1929 een leerplan voor dat sinds haar publicatie de *Brochure jaune* werd genoemd en waarin naast de inhoudelijke omschrijving van het onderwijs ook werd vastgelegd welke inspecties er moesten worden gevoerd en door wie. Het gegeven dat de besluiten van deze commissie en het daaruit voortvloeiende onderwijsprogramma ook wel worden aangeduid als 'De Jonghe-conventies', wijst op de belangrijke rol die De Jonghe in deze commissie vervulde. Een blijk van erkenning voor zijn werk was zijn promotie in 1928 tot directeur-generaal van de tweede algemene directie, waaronder bevoegdheden met betrekking tot onderwijs, wetenschappelijke activiteiten en inlandse, koloniale politiek sorteerden. De Jonghe oefende deze functie tot aan de Tweede Wereldoorlog uit.

Daarnaast zetelde Edouard De Jonghe vanaf de jaren 1920 in diverse nationale en internationale genootschappen. Het belangrijkste daarvan was het Koninklijk Belgisch Koloniaal Instituut (KBKI) dat opgericht werd bij Koninklijk Besluit in 1928. Het instituut, met zetel in Brussel, had de opdracht de koloniale propaganda in het hoger onderwijs te verzorgen, de relaties tussen de diverse organismen die koloniale studies ondernamen te bevorderen en te onderhouden en wetenschappelijke studies met betrekking tot de kolonisatie te verrichten. De Jonghe werd reeds in 1930 secretaris-generaal van dit instituut, waardoor hij er de leiding van waarnam ⁴¹.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog werd Edouard De Jonghe benoemd tot plaatsvervangend secretaris-generaal van Koloniën, wegens het verblijf van de toenmalige secretaris-generaal Emile Gorlia te Bordeaux. Hij vervulde deze functie slechts voor een korte periode (12 juli-16 augustus 1940), aangezien het Duitse bestuur hem ontsloeg op basis van de wet tegen de veroudering van de kaders van de openbare Belgische administratie. Ondanks hevige protest werd hij later eveneens uit een aantal andere functies ontzet, waaronder die van secretaris-generaal van het KBKI en lid van de Administratieve Raad van de Koloniale Hogeschool te Antwerpen. Omwille van zijn halsstarrig verzet werd De Jonghe huisarrest opgelegd. In 1942 werd hij opgepakt en weggevoerd naar de citadel van Hoei, waar hij na twee maanden werd vrijgelaten. Op 1 september 1944 – twee dagen voor de bevrijding van Brussel – werd hij opnieuw opgepakt en overgebracht naar het Oostenrijkse Plansee, waar hij met een zeventigtal andere gevangenen verbleef in het hotel Florelle. Op 29 april 1945 werden zij bevrijd door het Amerikaanse leger onder leiding van generaal Patch. Na de oorlog bleek dat een aantal professoren van de Koloniale Hogeschool – met name Georges Van der Kerken, Norbert Laude en generaal Georges Moulaert – bij het hoofd van de Duitse militaire administratie, generaal Eggert Reeder, hun beklag waren gaan doen over De Jonghe. Aanleiding was de verkiezing

⁴¹ "La création de l'Institut royal colonial belge", in *Congo. Revue générale de la colonie belge*, okt. (1928), p. 448-449.



- Rituele dansen ter gelegenheid van een besnijdenisfeest bij de Bwaka in Ubangi in het Noord-Westen van Congo. (Foto SOMA nr. 33781)

van de nieuwe voorzitter van de academische raad van de Koloniale Hogeschool ⁴². Diezelfde professoren dienden na de oorlog een dossier met beschuldigingen in bij de *Onderzoekscommissie van het gedrag van de secretarissen-generaal tijdens de Duitse bezetting*. Het dossier bleef blijkbaar zonder gevolg ⁴³.

⁴² In zijn functie van plaatsvervangend secretaris-generaal zou Edouard De Jonghe, bij de verkiezing van de nieuwe voorzitter van de academische raad van de Koloniale Hogeschool, zijn pion naar voren hebben geschoven zonder rekening te houden met de uitslag van de verkiezing. Het was inderdaad zo dat De Jonghe zijn kandidaat – die één stem minder had dan de andere – had benoemd in plaats van diegene met de meeste stemmen. De Jonghe handelde echter helemaal volgens de wet : daarin stond immers dat de uiteindelijke beslissing tot verkiezing bij de minister van Koloniën lag en indien deze afwezig was bij de secretaris-generaal, in dit geval De Jonghe zelf.

⁴³ De Jonghe, die onder de oorlog heel wat te verduren had gekregen, was zeer verontwaardigd over de beschuldigingen. Hij werkte een volledig dossier uit waarin hij alle aanklachten weerlegde en vroeg tevens een officiële erkenning als ‘burgerlijk weerstand’ aan. Het feit dat De Jonghe tot aan het einde van zijn leven secretaris-generaal van het KBKI bleef en nog andere publieke functies vervulde, suggereert dat hem waarschijnlijk door de onderzoekscommissie niets ten laste werd gelegd. Een duidelijke vrijspraak van De Jonghe door deze commissie werd evenwel niet teruggevonden [Universiteitsarchief, *Fonds Van Waeyenbergh*, nr. 2820 (*Ma défense devant la Commission d’enquête*) en 2807; FOD Sociale Zekerheid – DG Oorlogsslachtoffers, *Dossier De Jonghe, Edouard*, nr. d101289 (algemeen documentatiedossier) en rc731063 (dossier Burgerlijk Weerstand), <http://warvictims.fgov.be>].

Ondanks de vele moeilijkheden die Edouard De Jonghe gedurende de Tweede Wereldoorlog en haar nasleep ondervond, verloor hij nooit zijn geloof in het welslagen van de civiliserende missie van België in Congo. Dit blijkt uit de talloze activiteiten die hij in de laatste vijf jaar van zijn leven nog ondernam : hij bleef lesgeven aan de Koloniale School, vervulde nog steeds zijn functies in de verschillende genootschappen en verenigingen waarvan hij lid was, waaronder het Koninklijk Belgisch Koloniaal Instituut, schreef nog diverse artikelen en organiseerde met – de twintig jaar jongere etnograaf – Frans Olbrechts in 1948 het prestigieuze derde Internationaal Congres voor Antropologische en Etnologische Wetenschappen.

Wanneer de balans wordt opgemaakt van Edouard De Jonghes belangrijkste verwezenlijkingen en streefdoelen dan ligt de nadruk vooral op het onderwijskundige domein. De verklaring voor De Jonghes grote interesse in onderwijs blijkt niet zozeer vanuit een zuiver didactische of educatieve interesse zijnentwege te komen, maar eerder van uit zijn rotsvaste geloof in de civiliserende missie van België in Congo. Het onderwijs was hét ideale medium waarlangs men de ‘beschaving’ kon overbrengen. De Jonghe zette zich hoofdzakelijk in voor het oprichten van de noodzakelijke infrastructuur opdat dit onderwijs zo goed en efficiënt mogelijk kon geregeld worden, zowel in het moederland als in de kolonie. Zijn ambtelijke functie hanteerde hij vooral als ‘instrument’ om zijn ideeën en voorstellen te kunnen verwezenlijken. De klim op de administratieve ladder binnen het ministerie van Koloniën zorgde ervoor dat hij voldoende invloed kon uitoefenen om zijn ideeën te realiseren. De Jonghe stelde alles in het teken van de bevoogding van Congo door België ⁴⁴.

III. Edouard De Jonghe : ‘vastgeroest etnograaf’ versus ‘innoverend wegbereider’ ?

In het eerste luik van dit artikel werd aangetoond hoe Edouard De Jonghe aanvankelijk onthaald werd in de wetenschappelijke wereld als een veelbelovend etnografisch talent. Zijn lezing op het Congres van Bergen maakte immers indruk op diverse personen – waaronder Cyriel Van Overbergh en Jules Renkin – en zorgde ervoor dat De Jonghe werd gevraagd om zijn medewerking te verlenen aan het *Bureau international d’ethnographie*. Dit instituut betekende voor De Jonghe als het ware een springplank naar zijn verdere carrière. Vanaf 1908 kreeg hij immers de gelegenheid om zich te positioneren binnen drie domeinen die zich situeerden in het koloniaal veld : het domein van de ‘koloniale’ wetenschap, de etnografie; het domein van het ‘koloniaal’ onderwijs, zowel in België als in Congo en het domein van de koloniale administratie binnen het ministerie.

44 MARC DEPAEPE EN LIES VAN ROMPAEY, *In het teken van de bevoogding...*, p. 63-64.

Op wetenschappelijk-etnografisch vlak bleek De Jonghe geen hoogvlieger : hij bleef steken in kleinere, etnografische publicaties en kwam nooit tot een etnografisch synthesewerk⁴⁵. Daarnaast ventileerde hij steeds opnieuw dezelfde ideeën binnen de wetenschappelijke denkkaders die hij had aangeboden gekregen tijdens zijn studies en zijn werk op het BIE. Hoewel deze ideeën aanvankelijk innovatief waren, zijn ze sterk verouderd aan het einde van zijn leven. Zo bepleitte De Jonghe in 1947 – in de toen volop heersende sfeer van antikolonialisme – nog voor een project dat het etnografisch onderzoek herstelde in haar negentiende-eeuwse vorm waarbij aan de hand van een vragenlijst informatie ingewonnen moest worden bij inlandse Congolese stammen met als doel een alomvattende etnografische synthese⁴⁶. Deze aanpak was echter verouderd en stond in schril contract met die van de nieuwe generatie etnografen – waaronder Frans Olbrechts – die met nieuwe ideeën, zoals het belang van veldwerk, kwamen aandragen. Deze nieuwe ‘lichting’ etnografen distantieerde zich openlijk van de voorafgaande generatie etnografen die te ‘amateuristisch’ en ‘simplistisch’ te werk gingen⁴⁷.

De verdiensten van Edouard De Jonghe voor de Belgische, koloniale wereld situeren zich eerder op organisatorisch en institutioneel vlak. Gedreven vanuit zijn diepgewortelde overtuiging dat België Congo tot een hoger niveau van beschaving moest tillen, spande De Jonghe zich in om allerlei faciliteiten te creëren die deze missie moesten doen slagen. Omwille van de combinatie van functies op ambtelijk, educatief en wetenschappelijk vlak, was De Jonghe in staat om een aantal van zijn ideeën te realiseren. Vanuit dit oogpunt kan hij gezien worden als een soort ‘wegbereider’ die ervoor zorgde dat diegenen die na hem kwamen over alle mogelijke middelen beschikten om de ‘civiliserende missie’ van België tot een goed einde te brengen. Hij creëerde instituten waarin de dialoog over diverse koloniale gelegenheden kon worden gevoerd en werkte mee aan een onderwijsstructuur voor Congo opdat de ‘beschavende’ krachten van België via geschoolde mensen konden worden overgebracht. Deze organisatorische kwaliteiten en het uitgebreid netwerk aan contacten dat hij doorheen de jaren uitbouwde, maakten dat De Jonghe – zelfs op 72-jarige leeftijd – nog altijd een invloedrijk persoon was binnen de koloniale kringen van België. Tot aan het einde van zijn leven moet hij zichzelf gezien hebben als diegene die mede de vervulling van “*l’action civilisatrice qui poursuivait l’amélioration des conditions de vie matérielles et morales des colonisés*” bewerkstelligde⁴⁸. Zijn dood op 8 januari 1950 zette als het ware een punt achter het

45 RUBEN MANTELS, *Geleerd in de tropen...*, p. 93.

46 *Idem*, p. 148; ÉDOUARD DE JONGHE, “Plan d’exploration ethnographique et ethnologique du Congo belge”, in *Bulletin de l’Institut royal colonial belge*, XVIII (1947), p. 244-245.

47 DANIEL BIEBUYCK, “Olbrechts en de dageraad van de professionele antropologie in België”, in CONSTANTIJN PETRIDES (ed.), *Frans M. Olbrechts (1899-1958). Op zoek naar kunst in Afrika*, Antwerpen, 2001, p. 103-114.

48 CHRISTINE DENUIT-SOMERHAUSEN, “De Jonghe, Edouard”, in *Nouvelle Biographie nationale*, Dl. I, Brussel, 1988, p. 51.



- Edouard De Jonghes grootste verdienste ligt in de uitbouw van het onderwijs in de kolonie. Een klas met jonge Congolezen in zuidelijk Yual, late jaren 1950.
(Foto collectie Jean Van Lierde, SOMA nr. 41756)

geloof van de pioniersgeneratie in het heil van de koloniserende missie van België in Congo. Amper tien jaar later – op 30 juni 1960 – werd het koloniaal tijdperk definitief afgesloten.

* ANDREA SCHAMPAERT (°1985) studeerde Geschiedenis aan de KU Leuven. In 2007 studeerde zij af met de verhandeling *Edouard de Jonghe (1878-1950). Etnografische denkbeelden over Belgisch Congo*. In 2008 behaalde zij haar diploma van geaggregeerde voor het secundair onderwijs. Sinds oktober 2008 is zij werkzaam aan de KU Leuven als wetenschappelijk onderzoekster op een *School of Education-project* dat als doel heeft toekomstige leerkrachten geschiedenis bewust te maken van de spanning tussen het historisch denken en de gerichtheid op het heden.

Lijst van afkortingen

BIE	<i>Bureau international d'ethnographie</i>
IRCB	<i>Institut royal colonial belge</i>
Kadoc	Documentatie- en Onderzoekscentrum voor Religie, Cultuur en Samenleving
KBKI	Koninklijk Belgisch Koloniaal Instituut
SAB	<i>Société d'anthropologie de Bruxelles</i>